

Van een defensief naar een offensief industriële klimaatbeleid

Het ondersteuningsbeleid voor de
energie-intensieve industrie doorgelicht

Publicatiedatum: 17/06/2020

Auteurs: Yelter Bollen (A&M) & Olivier Beys (BBL)

Werken mee aan dit dossier: Céline Préaux (GP), Sara Van Dyck (BBL) & Mathieu Soete (GP)

Eindredactie: Julie Reniers (BBL)

Grafische vormgeving: Morrison - De Rechter

We danken Pieter Verbeek, Fredrik Snoeck, Wijnand Stoefs, Bart De Wit en twee anonieme reviewers voor hun behulpzame feedback. De auteurs nemen echter de verantwoordelijkheid op voor de inhoud in dit rapport.

Samenvatting

Doel van deze studie

Om de urgente klimaatcrisis het hoofd te bieden moet de Europese economie vóór 2050 koolstofneutraal zijn. **Dat wil zeggen dat er geen netto uitstoot van broeikasgassen meer plaatsvindt.** Er zijn positieve signalen. Zo krijgt de transitie naar een systeem gebaseerd op hernieuwbare energie in de elektriciteitssector steeds sneller vaart. Dat is echter allerminst het geval voor de energie-intensieve industrie, in het bijzonder de petrochemie en de ijzer- en staalsector.

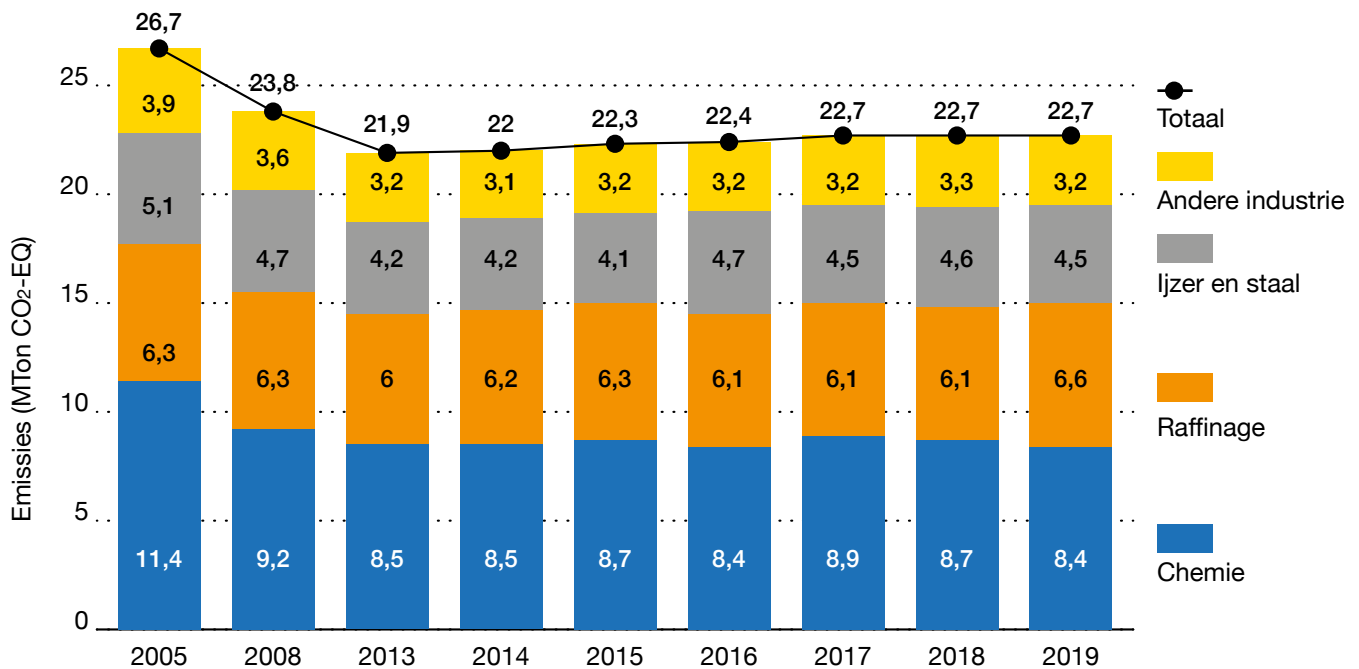
Sinds tien jaar zien we geen verdere daling van de uitstoot van broeikasgassen van de energie-intensieve industrie. De toegevoegde waarde van deze bedrijven is toegenomen, hetgeen aantoont dat de bedrijven efficiënter produceren. Toch volstaan deze stapsgewijze verbeteringen volstrekt niet om een absolute daling van de uitstoot tot stand te brengen. Daarvoor zijn **radicale veranderingen op vlak van circulaire economie, productieprocessen en materialen nodig.**

Het beleidskader om dat mogelijk te maken ontbreekt vandaag. Zowel het Europese, federale als het Vlaamse beleid mikt al geruime tijd op een **compromis tussen maatschappelijke belangen** (emissiereducties, energiebesparing) **en economische belangen** (concurrentiekracht, werkgelegenheid). Dit 'klimaatcompromis' leidde

tot een **lange reeks steunmaatregelen voor de energie-intensieve industrie, die hen de voorbije jaren vele miljarden euro's opleverden.**

Gelet op het gebrek aan vooruitgang op vlak van verdere uitstootreductie, stelt zich de vraag of de maatschappelijke belangen even goed gediend werden. In dit onderzoek nemen Arbeid en Milieu, Greenpeace en Bond Beter Leefmilieu een brede selectie van deze steunmaatregelen onder de loep. Het rapport toetst de steunmaatregelen aan **drie cruciale vragen:**

1. Slagen ze erin om bedrijven tijdig aan te zetten tot een omschakeling naar klimaatneutraliteit?
2. Stimuleren ze de nodige technologische doorbraken en innovatieve, circulaire productieprocessen?
3. Leiden ze tot een evenwichtige en rechtvaardige verdeling van lusten en lasten van de klimaattransitie tussen burgers, KMO's en energie-intensieve bedrijven?

Uitstoot van industriële ETS-sectoren in Vlaanderen tussen 2005 en 2019 (in miljoen ton CO₂). De uitstoot daalt sinds een tiental jaar niet verder, en is de voorbije jaren zelfs licht gestegen.

Methode en toepassingsgebied

Dit rapport bekijkt zowel Vlaamse, Belgische (federale) als Europese steunmaatregelen.

- **Ten eerste kijken we naar het Europees emissiehandelssysteem.** We bespreken de verdeling van gratis uitstootrechten en de overallocatie van deze rechten, de mate waarin de kost van deze rechten werd doorgerekend aan klanten, en de subsidies ter compensatie van de ‘indirecte emissiekosten’ in de elektriciteitsfactuur van bedrijven.
- **Ten tweede verkennen we het kluwen aan vrijstellingen en belastingverlagingen op vlak van energie.** We lichten de opbouw van de energiefactuur toe, en bespreken vervolgens de gunstmaatregelen vervat in de federale en Vlaamse energietarieven.

- **Ten derde gaan we in op een aantal specifieke subsidies voor investeringen met betrekking tot klimaat en energie.** We maken ook een beschouwing van de financieringsinstrumenten van het Vlaamse publieke investeringsfonds, en het bredere raamwerk aan belastingvrijstellingen waar industriële bedrijven gebruik van maken.

We geven een overzicht van de **toegekende steun in Vlaanderen** op basis van de beschikbare informatie. We maken die cijfers tastbaarder aan de hand van steun aan **zes van de grootste industriële en energie-intensieve bedrijven** actief in Vlaanderen (maar ook daarbuiten): de petrochemische bedrijven ExxonMobil, Total, BASF, Borealis en Ineos, en de staalproducent ArcelorMittal.

In miljoen euro - afgerond					
STEUNMAATREGEL		Totaal - 2018	Totaal (periode)	Zes bedrijven - 2018	Zes bedrijven (periode)
ETS	Gratis rechten (aan jaarlijkse prijs)	371	1600 (2013-2019)	265	1176 (2013-2019)
	Surplus (aan jaarlijkse prijs)	11	691 (2008-2019)	45	225 (2013-2019)
	Surplus (cumulatief aan huidige prijs)	-	1888 (2008-2019)	-	583 (overschot van 2013-2019 aan prijs 2019)
	Doorrekening (gemiddeld)	niet onderzocht	2000 (2008-2014) (Be, CE Delft)	174	774 (2013-2019)
	Compensatie Indirecte Emissies	32	147 (2015-2018)	14	66 (2015-2018)
	Waarvan geschatte overcompensatie	25	114 (2015-2018)	11	51 (2015-2018)
Schatting op basis van verschillende gegevens (zie tekst), niet waargenomen					

Samenvattende tabel van de voordelen en compensaties voor de Vlaamse energie-intensieve industrie en de 6 geselecteerde bedrijven in verband met het ETS-systeem, in miljoen euro.

Compensaties voor het Europees emissiehandelssysteem: een defensief klimaatbeleid

De jaarlijks gratis uitgedeelde uitstootrechten aan Vlaamse bedrijven zijn veel geld waard: in 2018 lag de waarde op **371 miljoen euro**, waarvan **265 miljoen** voor de zes grote bedrijven uit ons onderzoek. In 2019 liep de waarde voor Vlaamse bedrijven op tot **563 miljoen euro**, het gevolg van de recent gestegen koolstofprijs. In de voorbije zeven jaar kreeg de Vlaamse industrie zo **1,6 miljard euro aan gratis rechten**, waarvan ruim **1,1 miljard** voor de zes grote bedrijven.

Niet al deze gratis rechten waren nodig om de uitstoot van de bedrijven te dekken. Zeker in de beginfase van het Europese emissiehandelssysteem (ETS) werd een groot

surplus of overschot aan rechten uitgedeeld. Indien de bedrijven hun **overtollige rechten** elk jaar verkochten, dan had hen dit ruim **691 miljoen euro opgeleverd**. Als elk bedrijf de overtollige rechten heeft bewaard als reserve, dan is dit cumulatief surplus in 2019 bijna **1,9 miljard euro** waard.

Sinds recente hervormingen aan het ETS is het uitdelen van overtollige gratis rechten fel verminderd. In 2018 was de waarde van deze aan Vlaamse bedrijven uitgedeelde rechten nog slechts **11 miljoen euro**. De compensatie voor indirecte emissiekosten, een subsidie die de meerkost van de koolstofprijs in de elektriciteitsfactuur

compenseert, is wel gestegen. Tussen 2015 en 2018 werd zo bijna **150 miljoen euro** gesubsidieerd aan Vlaamse bedrijven.

De meerderheid van deze subsidies zijn een overcompensatie van de werkelijke indirecte emissiekosten. Dit wil zeggen dat bedrijven systematisch meer geld krijgen dan ze betalen voor doorgerekende meerkosten. Tussen 2015 en 2018 bedroeg de **overcompensatie 114 miljoen**. Rekenen we ook de gebudgetteerde subsidies voor 2019 en 2020 mee, dan wordt op 6 jaar tijd **274 miljoen euro** gesubsidieerd, waarvan **216 miljoen** overcompensatie.

Dit alles zal niet snel veranderen: het komende decennium blijft ruim 90% van de industriële uitstoot gedekt door gratis uitstootrechten. Door deze compensaties wil men vermijden dat bedrijven hun productie verplaatsen naar

landen waar nog geen koolstofprijs is ingevoerd. **De miljarden gratis rechten en compensaties vormen echter een uitzonderlijk duur instrument om de industrie te beschermen tegen deze 'koolstoflekkage'.**

Bovendien bleef het risico op koolstoflekkage het voorbije decennium verwaarloosbaar vanwege de lage koolstofprijs. Daarentegen, bij toepassing van echte doorbraaktechnologieën zal de productiekost naar schatting 20-30% stijgen voor staal, 20-80% voor cement en de chemische sector, en tot 115% voor de laatste en dus moeilijkste tonnen CO₂. Dergelijke meerkosten vergen wel degelijk een beschermingsmechanisme. **Gratis uitstootrechten en compensaties zijn hiervoor niet de oplossing**, wel een systeem van productstandaarden of grensheffingen, te ontwikkelen op EU-niveau.

Voordelen in de energieprijis: een complex en asociaal systeem

	STEUNMAATREGEL	Totaal - 2018	Totaal (periode)	Zes bedrijven - 2018	Zes bedrijven (periode)
ENERGIE	Degressiviteit Federale Bijdrage Elekt. *	71 (België)	n.o.	H: 18 - L: 8	n.o.
	Degressiviteit Offshore Toeslag *	106 (België)	n.o.	H: 27 - L: 12	n.o.
	Degressiviteit Federale Bijdrage Gas *	11 (België)	n.o.	H: 5 - L: 2	n.o.
	Vrijstelling FB Gas (WKK) ***	Max. 15,8 (België, zowel WKK als elektr.)	o.g.	o.g.	o.g.
	Degressieve bijdrage groene stroom *	270	930 (2015-2018)	H: 104 - L: 48	H: 381 - L: 178 (2015-2018)
	Degressieve bijdrage WKK *	31	100 (2015-2018)	H: 13 - L: 6	H: 42 - L: 20 (2015-2018)
	Supercap *	13	n.o.	H: 3 - L: n.o.	n.o.
	Ongelijke doorrekening ODV (DNB)	o.g.	o.g.	o.g.	o.g.
	Energieheffing	o.g.	o.g.	o.g.	o.g.
	Accijnsverlaging Aardgas (EBO) *	12	48** (2015-2018)	H: 8 - L: 4	n.o.
	// (niet-energetisch) *	10	40** (2015-2018)	H: 17 - L: 9	n.o.
	Accijnsverlaging Elektriciteit *	34 (België)	120** (België, 2015-2018)	H: 10 - L: 5	n.o.
	Accijnsverlaging gasolie***	2000 (België, 2017)	o.g.	o.g.	o.g.
Schatting op basis van verschillende gegevens (zie tekst), niet waargenomen					
n.o. = niet onderzocht					
o.g. = onvoldoende gegevens					
**H' respectievelijk 'L' betreft de resultaten op basis van het 'hoge' dan wel 'lage' geschatte verbruik (één afnamepunt)					
** extrapolatie van cijfer voor 2018					
*** Totale bedrag, geen opdeling naar industriële/andere gebruikers mogelijk					

Samenvattende tabel van de voordelen en compensaties voor de Vlaamse energie-intensieve industrie en de 6 geselecteerde bedrijven in verband met de energieprijis, in miljoen euro.

De energie-intensieve bedrijven krijgen **enorme kortingen en vrijstellingen** van allerhande bijdragen voor de financiering van het energiesysteem. In 2018 kregen ze een vrijstelling van **71 miljoen euro** voor de bijdragen aan de federale belasting op het elektriciteitsverbruik, **11 miljoen** voor de bijdrage op het gasverbruik, en **106 miljoen** voor de financiering van de windmolens op zee. Daarbovenop komt nog **15,9 miljoen euro** aan vrijstellingen voor aardgas gebruikt in een WKK, al gaat een deel van deze vrijstelling ook naar elektriciteitsproducenten. Het is echter onmogelijk om dit precies te berekenen.

De bedrijven halen ook een groot voordeel uit het systeem van groenestroomcertificaten en WKK-certificaten. Hoe hoger de verbruiksschijf waarin een bedrijf zich bevindt, hoe lager het aantal certificaten dat voor die schijf ingeleverd moet worden. De marktwaarde van groenestroomcertificaten die op die manier zijn vrijgesteld, bedraagt **270 miljoen euro** in 2018 (aan €93 per certificaat). Kijken we naar de periode 2015-2018, dan loopt het voordeel op tot **930 miljoen euro**.

Het voordeel van de WKK-certificaten is weliswaar kleiner, maar bedraagt nog steeds **31 miljoen euro** in 2018 en tot **100 miljoen** tussen 2015 en 2018. De supercap is een nieuwe gunstmaatregel sinds 2018, die bedrijven vrijstelt van de bijdrage groene stroom in ruil voor 0,5% of 4% van hun bruto toegevoegde waarde. Slechts een beperkt aantal bedrijven maakte hiervan gebruik, zodat de kost voor deze maatregel in 2018 wellicht rond de **13 miljoen euro** schommelde.

Tot slot zijn er nog een reeks accijnsverlagingen voor aardgas en elektriciteit die de industrie **tientallen miljoenen** opleverden, en een accijnsverlaging voor gasolie die tot 2 miljard opliep, maar waarvan het niet mogelijk is deze op basis van de gegevens toe te wijzen aan de energie-intensieve industrie, aangezien ze ook voor verwarming als commerciële doeleinden wordt gebruikt.

De meeste ondersteuningsmaatregelen zijn degressief opgesteld. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de groenestroomcertificaten, waarvoor de grootste bedrijven **ongeveer 20 keer minder betalen dan een gemiddeld huishouden**. Idem met de offshore toeslag, waar de grootste bedrijven **tot 30 keer minder bijdragen** per MWh dan een doorsnee huishouden. De **kosten voor het energiebeleid worden dus in grote mate verhaald op huishoudens en kmo's** via de energiefactuur.

Net als bij de ETS compensaties is concurrentiekracht het argument voor deze degressiviteit: niet tegenover producenten buiten de EU, maar om concurrentieel te blijven ten opzichte van de buurlanden. Dit zorgt voor een concurrentiespiraal waarbij elk land steeds verdere maatregelen neemt om kosten voor beleid over te hevelen van de industrie naar gezinnen en KMO's.

Bovendien werkt de **huidige tariefstructuur in het nadeel van elektrificatie en de overgang naar een koolstofneutraal energiesysteem**. Om de transitie te maken zal het beleid enerzijds moeten evolueren van lasten op elektriciteit naar belastingen op fossiele grondstoffen, en anderzijds een heroriëntatie doorvoeren van de bestaande vrijstellingen en kortingen naar gerichte investeringen in de transitie, zonder de bedrijven die kiezen voor ambitieuze CO₂-reducties uit de markt te prijzen. De **financiering van het energiebeleid** moet ook uit de energiefactuur worden gehaald, en weer op een transparante manier via de algemene begroting geregeld worden.

Subsidies en andere voordelen: sterker sturen richting rechtvaardige klimaattransitie

	STEUNMAATREGEL	Totaal - 2018	Totaal (periode)	Zes bedrijven - 2018	Zes bedrijven (periode)
SUBSIDIES E.A.	Strategische transformatiesteun	38,7	199 (2015-2018)	-	7 (2015-2018)
	Ecologiepremie+	19	50 (2015-2018)	-	7 (2015-2018)
	Strategische ecologiesteun	10	31 (2015-2018)	-	12 (2015-2018)
	Steun WKK/HE (zonder PV) ***	520	n.o.	19	n.o.
	Verhoogde investeringsaftrek ***	510 (2017, volledige aftrek)	1850 (2014-2018, volledige aftrek)	o.g.	o.g.
	Vrijstelling onroerende voorheffing ***	400 (vrijgesteld KI)	2300 (2015-2018, vrijgesteld kadastraal inkomen)	o.g.	o.g.
	// doorstorting bedrijfsvoorheffing ***	2867 (België, 2017)	n.o.	o.g.	o.g.
	Aftrek voor risicokapitaal***	1700 (België, 2016)	n.o.	o.g.	o.g.
	Kapitaaldeelnames/leningen	n.o.	n.o.	o.g.	o.g.
	Waarborgen (>1,5 miljoen) ***	213	621 (2015-2018)	o.g.	>250
Schatting op basis van verschillende gegevens (zie tekst), niet waargenomen					
n.o. = niet onderzocht					
o.g. = onvoldoende gegevens					
*** Totale bedrag, geen opdeling naar industriële/andere gebruikers mogelijk					

Samenvattende tabel van de subsidies en andere voordelen voor de Vlaamse energie-intensieve industrie en de 6 geselecteerde bedrijven.

De mogelijkheden voor energie-intensieve bedrijven om gebruik te maken van bijkomende subsidies, aftrekposten en waarborgen zijn erg breed. Zeker bij de verhoogde investeringsaftrek, de subsidies voor warmtekrachtkoppeling en hernieuwbare energie, de vrijstelling voor onroerende voorheffing, doorstorting van bedrijfsvoorheffing en de aftrek voor risicokapitaal gaat het jaarlijks om enorm grote bedragen. Het is echter niet mogelijk om deze cijfers per sector te achterhalen en weer te geven.

Wel is het **waarschijnlijk dat deze bedragen veel van de andere steunmaatregelen in dit onderzoek** (zoals de strategische ecologiesteun, ecologiepremie en strategische transformatiesteun) **ruimschoots overstijgen**. Afgaande op hun financiële jaarrekening genoten Exxon-Mobil en BASF Antwerpen bijvoorbeeld respectievelijk €1,2 en €0,7 miljard aan belastingverlagingen in 2018. De beperkte beschikbare gegevens laten in dit onderzoek echter enkel schattingen toe.

De moeilijkheid om een duidelijk beeld te scheppen van deze geldstromen duidt op een **gebrek aan transparantie** van de gegevens op basis waarvan de impact van het beleid kan geëvalueerd worden. Dit probleem werd al **meermaals aangekaart door het Rekenhof en de SERV**

(in 2016 en 2019). Hierdoor is het onduidelijk of de talrijke ondersteuningsmaatregelen en subsidies voor investeringen emissiereducties hebben opgeleverd die anders niet zouden zijn gerealiseerd.

Afgaande op de beschikbare data en de resultaten in emissiereducties **leiden de steunmaatregelen niet tot de grootschalige doorbraken die we nodig hebben**. Het is duidelijk dat het instrumentarium van de overheid grondig moet worden hertekend, zodat belastingverminderingen afhankelijk worden gemaakt van aantoonbare sociale en ecologische prestaties en investeringsplannen. Daarbij mogen we opnieuw de verdelingseffecten niet uit het oog verliezen, onder meer via publiek-coöperatieve investeringen waarbij de overheid en burgers delen in de winsten in ruil voor de ondersteuning.

Vier algemene conclusies

Uit onze analyse komen de volgende vier kenmerken van het tot dusver gevoerde beleid naar voor.

1. Het beleid is ten eerste **weinig transparant en zeer complex**, waardoor het onduidelijk is of publieke middelen doelmatig en efficiënt worden besteed. Zelfs administraties worstelen met een gebrek aan overzicht en data.
2. Ten tweede is het beleid **ingesteld op incrementele maar ontoereikende efficiëntieverbeteringen**, en sterk gericht op de verdediging van defensieve belangen op vlak van concurrentievermogen op de korte termijn.
3. Ten derde is het beleid **overwegend regressief**: in tal van steunmaatregelen is een hervreiding van financiële middelen naar boven, met andere woorden de energie-intensieve bedrijven, ingebakken.
4. Ten vierde rekent het Vlaamse beleid in grote mate op **vrijwillige overeenkomsten met de bedrijven**. Het ambitieniveau van deze deals is echter te laag, en bovendien sluiten ze bij voorbaat aanvullend klimaatbeleid uit. Erger nog is het uitblijven van een absolute daling van de uitstoot van broeikasgassen en van het energieverbruik.

Tien bouwstenen van een offensieve strategie

De energie-intensieve industrie koolstofneutraal maken is een van de centrale uitdagingen in de komende decennia. De industrie als geheel is immers verantwoordelijk voor ruim 36% van de totale uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen. De energie-intensieve sectoren nemen daarvan 80% voor hun rekening. Dat is 22,7 Mt CO₂-uitstoot op een totaal van 77,7 Mt uitstoot in Vlaanderen.

Deze sectoren zullen een sleutelrol spelen in de klimaattransitie. Zij maken de basisstoffen en materialen die we nodig hebben om zonnepanelen, windmolens, batterijen en tal van andere bouwstenen van een succesvolle klimaattransitie te produceren. Bovendien vertegenwoordigen ze nog steeds een belangrijk economisch gewicht in België en Vlaanderen. Om die reden is het **essentieel dat de basisindustrie geen obstakel vormt voor de klimaattransitie, maar een hefboom.**

Dit rapport voert aan dat het **hoog tijd is om het klimaatcompromis om te keren**. In plaats van klimaatbeleid te voeren op voorwaarde dat het de concurrentiekracht niet schaadt, is er **vanaf nu nood aan een ambitieus klimaatbeleid om er net voor te zorgen dat de concurrentiekracht in de toekomst gevrijwaard blijft**. Het beleid moet de industrie beschermen tegen haar eigen kortetermijnbelangen. Daarvoor is een totale hervorming van alle steunmaatregelen in functie van een rechtvaardige klimaattransitie nodig.

1. De puzzel van de industriële klimaattransitie is erg complex. De praktijk wijst uit dat meer nodig zal zijn dan het prijsmechanisme van het Europese emissiehandelssysteem en vrijwillige akkoorden. De maatschappij heeft nood aan een **gezamenlijk transitiekader** op basis van een goed onderbouwde, evidence based en participatief opgestelde roadmap.
2. Dit transitiekader heeft **brede maatschappelijke legitimiteit** nodig. Een brede stuurgroep van vertegenwoordigers van relevante belanghebbenden, waaronder overheid, industrie, academische wereld en het middenveld, moet het transitiekader en roadmap op participatieve en openlijke wijze opstellen, opvolgen en aanscherpen.
3. Deze groep, maar ook de burger, heeft meer duidelijkheid nodig over de impact van genomen beleidsmaatregelen. Een **onafhankelijk observatorium** kan instaan voor de monitoring en evaluatie van het beleid, en communiceren over de evoluties, impacts en trends op een toegankelijke, regelmatige en transparante manier.
4. Bij de opmaak van het transitiekader en de roadmap moet men stevast uitgaan van het **vermijden van lock-ins** in fossiele technologieën en infrastructuur, het inbouwen van voorwaartse compatibiliteit van nieuwe technologie en infrastructuur, en waar mogelijk kiezen voor schaalbare en circulaire oplossingen.
5. Om de nodige steun te bieden voor radicale industriële klimaattransformatie is nood aan een getrap

ondersteuningskader. De EBO's moeten daarom plaats maken voor een **klimaatpact** dat bedrijven toegang biedt tot een brede reeks bestaande en nieuwe steunmaatregelen, op voorwaarde dat zij zich inschakelen in de klimaattransitie op basis van de roadmap.

- 6. In ruil voor kwantificeerbare doelstellingen in dit klimaatpact, moet de overheid naast ondersteuning ook de **infrastructuur voor een koolstofarme industrie** bieden, zodat de transportinfrastructuur van koolstof, waterstof, hernieuwbare elektriciteit, ... klaar is tegen 2030, en zorgt het voor regelruimte om technologieën en processen tijdig op te schalen.
- 7. De overheid moet verder zorgen voor afzetmarkten voor koolstofarme en circulaire producten en diensten via publieke aanbestedingen voor infrastructuur en goederen, meewerken op Europees niveau aan een **versterking van het ETS-systeem**, en bijdragen aan een performant systeem ter bescherming tegen koolstoflekkage.

- 8. Op vlak van financiering zal naast de heroriëntatie van de bestaande maatregelen ook ruimte nodig zijn voor **nieuwe instrumenten**, zoals onder andere 'Carbon Contracts for Difference', een klimaatbijdrage op eindproducten, de oprichting van een publieke investeringsbank, een versterkte rol van publieke investeringsfondsen (PMV, SRIW en FPIM) en meer.
- 9. Om de socialisering van de kosten en privatisering van de baten te vermijden, het draagvlak te vergroten en burgers en overheid te laten delen in de winsten en positieve effecten van de klimaattransitie, moet men bij de heroriëntering van het beleid rekening houden met **rechtvaardige verdelingseffecten en de werknemers actief betrekken en ondersteunen**.
- 10. Tot slot is beleidscoherentie cruciaal voor een rechtvaardige, kostenefficiënte en snelle klimaattransitie. De industrie kan en moet voor een groot stuk haar eigen klimaattransitie financieren. Ze is hiertoe perfect in staat, mits het **principe van de vervuiler betaalt** consequent wordt gerespecteerd. Dit vormt dan ook het uitgangspunt voor elk verder beleid.

Schematisch overzicht voor een nieuw klimaatcompromis

